

Reformkori leltár

MAGYAR IRODALOM SZEGEDEN

A derék piaristák

Dugonics András és Vedres István teremtik meg a szegedi irodalmat. Nem volt ennek még sem újságja, sem folyóirata, de a hetente tartott 3-4 színházi előadás és az 1829-ben alapított Kaszinó megteremtette a társasélettel együtt egy irodalmi élet magját is. A piarista liceum félévi és év végi vizsgái nyilvánosok voltak, s ezen beszámoltak a tanulók a magyar irodalmi tanulmányaikról is. 1840-től kezdve pedig a többi nagy középiskola mintájára Szegeden is megalakult az irodalmi önképzőkör, és ezeknek a nyilvános ünnepélyei már komoly irodalmi életet jelentettek. Egyébként a szegedi írók a pesti folyóiratokba és napilapokba írtak azon kívül, hogy a szegedi *Grün* Nyomdán keresztül megteremtődött a szegedi irodalom helyi kiadása is. A piarista liceum, amelynek két éve a gimnázium után egyetemi előkészítő volt, viszonylag az irodalmi művek kiadásában nagyobb tétellel szerepelt. A piarista szerzők, miután 1-1 évfolyamban 120-150 hallgató volt, kiadták a félév anyagát kis füzetek formájában. 1823-ban például a liceumban 165 növendék volt az első osztályban, akik közül 26 volt szerb és kettő volt zsidó. A piaristák népes taborából csak néhány szerzőt emelünk ki, akik tipikus képviselői voltak a szegedi irodalmi kultúra megteremtésének. *Endrődi János* az 1820-as években volt a szegedi iskola igazgatója. A felvilágosodás hatásaképpen Kazinczyval kelt versenyre, hogy megteremtse a magyar drámairodalmat. Tizenhárom szerzőnek 14 munkáját adta ki, köztük Dugonics András egyik drámáját. Most a szegedi évei alatt elsősorban pedagógiai munkákat írt, és munkái közül több megjelenik a kor színvonalas folyóirataiban, a Tudományos Gyűjteményben. Vedres és Grün Orbánon kívül ő írt ebbe a munkába több cikket. Különösen konzervatív körök támadták azt, hogy a középiskolák városokban legyenek. A polgári gondolkodás szólal meg, amikor élesen elutasítja ezt a gondolatot, mert a piaristák Szegeden vagy Nagykanizsán, Pesten vagy Vácon, Kecskeméten vagy Veszprémben szorosban tapadtak a városi polgári réteghez.

Katona Dénes a piaristák másik arcát mutatja, tudós botanikus volt, aki a reformkor idején a magyar ipar fejlesztése érdekében növények meghonosításán fáradozott. Sokoldalúságára jellemző, hogy írt hőskölteményt Árpádról (kéziratban marad) és verseiben nála is átút a felvilágosodás eszmékére. „A tudóság szent napja határára oszlik a századok babonás sötéte.”

Irodalmár volt *Horváth Cyrill*. Szegeden többször is tanított, a szabadságharc leverése után büntetésből helyezték vissza Szegedre. Ő tanította a liceumban a bölcséletet, és később egyetemi tanár lett filozófiából. Írt ódákat, verseket, epigrammákat, de legfőbb becsvágya a drámaírás volt. 1834-ben az akadémiai pályázaton második helyezést kapott Tyrus című drámája. Szegeden jelent meg 1838-ban a Kuthen című dráma. Olyan jeles emberek kaptak itt indítást az irodalomban, mint *Pesty Frigyes*, a kiváló történész. Az 1840–41-es tanévben 20 rendezés és két nyilvános ülést tartottak. Ifjúsági könyvtárat alapítottak, amelynek a város vezetői, például *Gerencsér János* tanácsnok 100 kötetet ajándékozott. Újságjuk: *Kisvilág* kézzel írott hetilap volt, ez volt az első zsengeje a szegedi sajtónak.

Szegedhez talán *Tóth János* nőtt hozzá a legjobban. Zalai kislaluból származott, de már első szegedi éveiben hozzákezdett a szegedi népdalok gyűjtéséhez. A Kisfaludy Társaság gyűjteményében meg is jelent néhány nyomtatásban, nagy tömege azonban mai napig kiadatlan. A szabadságharc leverése után lelkesen fogott a tanyai iskolák szervezéséhez, de iskolai felügyelőként ő szervezte meg a reáliskolát, később a leány polgári iskolát és ösztönöségére jellemző, hogy könyvtárának egy részét 1873-ban a zabosfai tanyai iskolának ajándékozta, ez volt az első tanyai népkönyvtár országosan.

A szegedi romantikusok

A 20-as és 30-as években Vedres Istvánhoz kapcsolódva egy fiatal nemzedék jelent meg, amelyik már erősen a romantika hatása alatt állott. Természetesen miután nem volt komoly irodalmi élet és publikálási lehetőség, legtöbbjük munkássága torzó maradt. Első jelentős alakja *Marófi Mátyás*, a mérnök, aki Vedres Istvánnal gyakor-nokoskodott. Nála is megvan még a francia felvilágosodás hatása, 1848-ban Szegeden valószínűleg az iróasztal-ból előszedett egy régi fordítását és kiadta. Legfőbb szerelme azonban a török nyelv volt, s ő tanította meg öccsét és *Jerney Jánost* a török nyelvre. A helyi színházi élet hatása lehet az, hogy legjelentősebb munkái a dráma-kísérletek. Az egyik munkája a nyelvújítók túlzásait csüfölja ki, Kazinczy is megsértődött a munkára. A másik munkája kitűnő vígjáték, amely a szegedi polgári életnek a figuráit találóan jellemzi. Az 1825-ben kiadott *Amália* című munka alakjai között szerepel a tiszteletbeli vicenótárius, a katonatiszt és ravasz inasa, és a nemesi világ groteszk figurája, Kotsoriné, akinek első férje nem volt és ezt állandóan érezte második férjével, aki csak polgár volt. Öccse *Maróty István*, a magyar őshaza ígézetében eljut Perzsiába, és részt vesz egy afganisztáni had-

járásban is. Betegen tér haza és már nem tudja kiadni ifjait. Nagyon eredeti író volt *Náty József*, aki a tudományos gyűjteményben 18 oldalas szegedi tájszótárt jelentet-tett meg. A halászat, hajókészítés és vízi élet szokincset örökölte meg. 1849-ben Kossuth szolgálatában postai főigazgató lett, s ezért kénytelen volt Világos után ő is Törökországba menekülni. 1871-ben Újszentivánon halt meg, községi jegyzőként. *Jerney János* 1810–15 között járt Szegeden a piaristáknál, 1827–29 között három történelmi munkája is jelent meg Szegeden. Amikor *Horváth Mihály*, a későbbi kultuszminiszter Kiskundorozsmán volt káplán, szoros barátság alakult ki közöttük, és később *Jerney* is Pestre költözött. 1844-ben indult el az őshaza felkutatására, de a Kaukázusban folyó háborúk miatt csak Kercsig jutott el. Hogy az őshaza csodálatosnak képzelt világa mennyire vonzotta a szegedieket, *Kovács István* a „pórfiú” is leírja, hogy álmaiban sokszor járt a Nagy Turánban, látta a szilaj méneseket és látta a nyilazó ősokeket.

A romantikusok közül *Miskolczy István* marad végig életében Szegeden, és sokoldalú tevékenysége a legjellegzetesebben mutatja a romantika képletét. Az irodalom mellett a zene és a színház szerelmese is volt, ő volt az egyik megteremtője a Hangász Egyesületnek, amelyik zeneiskolát szervezett Szegeden és támogatta az önálló zenekar megalakulását. Regéket ír Szeged középkori vilá-gáról, amelyek nem valóságos történelmi eseményeket örök-ítettek meg, hanem a száguldó képzelet teremtmenyei voltak. Sorsa is egy kicsit hasonlít nagy példaképéhez, *Vörösmarty Mihály*éhoz, mert lelkileg élete végén összeomlott. Munkáinak javarésze pesti lapokban jelent meg, Szegeden mindössze egyetlen önálló munkája hagyta el a nyomdát. Ő írta Szeged első tudományos igényű történetét, de ő írta meg *Vedres István* mai napig használható életrajzát.

A liberálisok

Az 1840-es években, különösen Kossuth Pesti Hirlapjának indulása után, a fiatal nemzedék: ügyvédek, orvosok, kereskedők és fiatal lelkészek is lelkesen csatlakoz-nak Kossuth minden mozgalmához. Bár továbbra is a szegedi beszámoló a pesti lapokban jelennek meg, a publicisztikának is megszületnek a helyi képviselői. *Osztrovszky József* 1818-ban született Szegeden, 1839–40-ben Pozsonyban jurátuskodott, és a szegedi fiatalok vezető alakja lett. Műkedvelő társaságot alapítottak, van közöttük újból drámaíró, de a fő területe ennek az ifjúságnak a politikai harc volt. Az 1841-es Pesti Hirlapban *Osztrovszky* a szegedi újoncozásról ír. 140 újoncot kellett kiállítani, ebből húszat az utcán fogdos-tak össze, de előfordult, hogy hirt kapván arról, hogy két dorozsmai legény az egyik szegedi tanyán tartózkodik, a csendbiztosok körülvették a tanyát és nagy lövéldözésekkel elfogták a két fiatal. De Szegeden is nagy ingerültség támadt, mert számos fiatal polgárt is elvittek katonának. Csak néhány gazdag embernek sikerült 800–1200 forint-ért helyettes állítania maga helyett. Leírja a Pesti Hirlapnak küldött beszámolómban, hogy Szegeden a város-haza előtt folyik a nyilvános botozás. Többek között egy 14 éves leánykát korbácsoltak meg a minap. A fiatalok kezdeményezték a Szegeden burjánzó koldusvilág felszámolását s *Osztrovszky* az egyik riportban szó szerint idézi az egyik koldus dicsekvését: „nincsen annyi hajszál a fejemen, ahány lovat loptam életemben”. A szegedi fiatalok nemzedéke kezdeményezte előbb a Duna–Tisza csatorna, majd a pest–szegedi vasút megépítését. Az ő munkásságuk nyomán több nagy röpirat jelent meg, amelyik a város fejlődésével foglalkozott. *Kolb Antal* fő-jegyző elsősorban a belváros fejlesztését tartotta fontos-nak, még ha kölcsönt is vesznek fel erre a célra. *Petrovits* azt javasolta, hogy telepítsenek falvakat, adják el a város földjének egy részét. *Korda János* a liberálisok szegedi vezetője, maga is földbirtokos, a földosztást visszaütösi-totta. Míg az alföldi városok tekintélyes része a földosztás révén megelőzte Szeged mezőgazdasági fejlődését (például Szabadka, Kecskemét, Cegléd), Szegeden, mivel a jobbágyfelszabadítás a szabad királyi városokra nem vonatkozott, maradt változatlanul a feudális jellegű birtokrendszer. Az 1848-as forrongásoknak ez volt az egyik szociális alapja.

Molnár Pál (1848-ban főjegyző) szoros kapcsolatban állt a Szegeden színészkedő *Egressy Gábor* révén a pesti fiatalokkal. *Miskolczy* mellett ő küld számos színházi beszámolót a pesti lapokba, és versei először próbálják a szegedi tájat megörökíteni. A liberálisok először adnak rendszerezett politikai programot a szegedi viszonyokra, alkalmazva Kossuth és Széchenyi iparosítási, közlekedési terveit. *Aigner Ferdinánd* (később *Regey*) Alsóváros parasztjait kísérel meg kaszinószerű egyesületben tömörüteni. *Soltész Dániel* a szegedi tanítóképző első jelentős tanára, több munkának a szerzője, ő is írt a Tudományos Gyűjteményben az orosz hadseregről. Több tan-könyve jelent meg (Természetrész 1847, Földrajz 1847, Helyesírás 1848). A szabadságharc bukása után menesztették állásából. A liberálisok valamennyien nagy szerepet játszottak 1848–49 szegedi eseményeiben.

GIDAY KÁLMÁN

ANDRÁSSY LAJOS

Emlékezés?

*Hajad megöszült, arcodon a ránc
ezerfelé fut — mint az óceán
kereső folyam hajszálerei
a forrásokig vissza — az idő
mégis megörzött fiatalabbnak
mint ami illik: nem vagy most divat.
S az emlékezés mindig percnyi csak.
Emlékezni?... Egy röpke kézfogásra
ha összejönne még, leülne itt
az a nemrég-volt-társaság: ki lenne
szentségtörő a múltat emlegetni?!
A holnapot! — hisz azt ragozta mind
akinek dolga volt, aki ha tenni bírt
aki ha bírta még s akinek kedve volt
és ott ültél te mindezek között
és otthonosan, nem mint üldözött
s én úgy veszem, hogy itt vagy és ezért
nem emlékezem, csak felolvasom..
ha felolvastad te előbb a verset
mit tegnap írtál... Most azt hallgatom.
S nézem megöszült szép fejed. Nagyon fáj*

„Szervusztok, régi barátok”

DOBOS ATTILA, A „MEGTÉRT ZENESZERZŐ”

A konferanszié bejelentését pillanatnyi döbbent csend követte, majd a fehér öltönyös színpadra lépett hatalmas taps fogadta.

Az újdonság varázsa rendszerint szélsőséges indulatokat szül. Ha valaki annyi rejtélyes történettel maga mögött lép — tizenöt esztendő után — ismét a nyilvánosság elé, az újra újdonság hatása még megdöbbenőbb.

... aztán egy csokorra való dal. A mai tizenéveseknek új hangzású melódiák, a fiatal éveit a hetvenes években megéltéknek jól ismert dallamok: Nyári zápor... Kövek a vízparton..., Minden nap, mikor eljön az este..., Minden ember boldog akar lenni..., Isten véled, édes Piroskám..., Szervusztok, régi barátok... A színpadon, a zongoránál Dobos Attila.

— Gondolom, ma már tudja, milyen fantasztikus történetek keringtek Ónról és feleségről külföldre távozásuk után. Szóltak többek között ezek a hírek halálos kimenetelű autóbalesetről.

— Az, hogy most itt beszélgetünk, elég cáfolat arra, hogy még élek. A szörnysüvés pletykákból egy szó sem igaz. A történetünk mások számára valószínűleg nagyon prózai. Immáron másfél évtizeddel ezelőtt egy külföldi úrról nem térünk haza. Feleséggel, Mari Zsuzsával az NSZK-ban telepedtünk le? Fél év után itt született meg a lányunk, Angela, aki féléves volt, amikor — a kinti újrakezdés nem kevés nehézsége miatt — tönkrement a házasságunk. Elváltunk. A feleségem vitte magával a gyereket, de mivel nem sokat törődött vele, így a kislányt tizenegy hónapos korában — drámai körülmények között — ellop-tam az anyjától. Azóta én nevelem.

— Nem kérdezem, miért mentek ki, illetve miért maradtak kint. Ez már a múlt. A jelen pedig, hogy ismét hazatért, immáron véglegesen. Bizonyítandó, mégis itthon van itthon.

— Nyilván és őszintén válaszolnék arra is, miért mentünk ki, de mégis örülök, hogy nem kérdi. A válasz ugyanis nem mondható el pár mondatban. Hosszú történet, az ok kizárólag magánéleti. S hogy miért jöttem vissza? Nos, azért, mert képtelen voltam már kint élni. Nem anyagi nehézségek miatt, hiszen jó szakmám van, amiből élni lehetett. Sokkal inkább lelki tényezők miatt. S hogy miért éppen most? Nézzé, én tizenöt év alatt magyar lánynak neveltem a gyereket, és tisztában voltam azzal, ha még kamaszkora előtt nem térünk vissza, akkor neki Magyarország csak a szülei hazája lesz. Esetleg nem is jön vissza velem ide. A gyerek miatt tovább nem latoltathattam, mi lesz a sorsom itthon, lesz-e egzisztenciám, befogadnak-e ismét vagy sem.

— Úgy hiszem, aki egyszer megízlette a színpad, a közönség tapsának varázsát, az egykönnyen nem viseli el ennek hiányát.

— Engem elsősorban nem a színpadi jelenlét tett boldoggá. Én mindenekelőtt zenész vagyok, s nekem más jelent a siker, mint az előadóművészeknek. Az én sikerélményem, ha dúdolják a dallamaimat, ha játssza a számaimat a rádió. Nem a szó színpadi értelmében hiányzott tehát a közönség. Volt egy zongorám, komponáltam és szövegeket írtam akkor is, amikor oly reménytelenül távol voltam azoktól, akiknek szántam e dalokat

— Visszatérését hogyan fogadta a magyar könnyűzenei élet?

— Nem fogadtak kitörő örömmel. Néhanyan azért, mert esetleg vetélytársat láttak bennem, a fiatalabbak pedig egyszerűen nem tudtak hová tenni. A dalokat népszerűsíteni is hivatott intézményekben pedig senki nem akarta kompromittálni magát egy „megtért zenész” felkarolásával. Így hát ha azt akartam, hogy ismét a nagyközönség elé léphessek, egyetlen út kinálkozott: a saját költséggem elkészített nagylemez. Szerettem volna megszólaltatni a dalaimat, amelyek vallomások a mögöttem hagyott másfél évtizedről, tizenöt nehéz esztendőről.

— A közönség visszahódításának módszere lehet egy országos turné is. Ennek van akadályja?

— Alapítottam egy saját együttest JADE néven, s ha minden a tervek szerint történik, akkor hamarosan önálló országos koncertkörútra indulunk. A zenei hangzást gazdagítjuk a modern elektronika vívmányaival, ami azt jelenti, hogy a különböző hangszereket, szlamokat egy speciális komputerbe programozzuk, amelyet egy szintetizátor-park irányít. Így a színpadon nem egy négytagú kis együttes, hanem egy nagyzenekar szólal meg. Önmagam nem szólíttattam, hanem a bilentyűs hangszereket és a komputert kezelve együtt énekelek a fiúkkal.

— Úgy tudom, fogorvosként egyelőre nincs állása. Tehát csak a zenéből, a zenének él.

— Elkészítettem a nagylemezem, koncertezek és komponálok egy rockoperát, amelynek kétharmad része már készen áll. Nem akarok erről bővebben beszélni, csak annyit mondanék, látványos, monumentális műnek tervezem. Olyan nagy színpadra valónak, mint például a szegedi szabadtéri. Bizony csodálatos lenne, ha itt kerülne színpadra, márcsak azért is, mert Szeged nekem oly sok boldogságot hozott. Itt mutatnák meg első műsaclemet — az Isten véled, édes Piroskám — nagy sikerrel. No meg hát a feleségem is innen való. Történt, ami történt köztünk, mégis azt mondom, nagyon boldog voltam vele, és a szép kislányomat is neki köszönhetem.

— Mit vár az itthoni jövőtől?
— Külföldi életem során néha nagyon nehéz időközön mentem keresztül és megtanultam: az étellel szemben nagyon szerénynek kell lenni. Amikor a legmélyebben voltam, megtaláltam a hitemet, amely, úgy érzem, most már minden nehézségen átségit.

KALOCSAI KATALIN